

УДК 340:002.6

БРИЖКО В.М., кандидат юридичних наук (*Doctor of Philosophy*), с.н.с.,
Лауреат премії науково-технічної творчості,
Заслужений винахідник республіки

ПРО КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СИСТЕМНОГО ВПОРЯДКУВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

(за матеріалами виступу на “Круглому столі”: “Концептуальні основи кодифікування інформаційного законодавства України” (“Укртелерадіопресінститут”, м. Київ, 18.04.12 р.)

Анотація. До кодифікації інформаційного законодавства України.

Ключові слова: інформаційні відносини, систематизація, кодифікація.

Аннотация. К кодификации информационного законодательства Украины.

Ключевые слова: информационные отношения, систематизация, кодификация.

Summary. To codifications of informational legislation of Ukraine.

Keywords: informational relations, systematization, codification.

Сьогодні розвиток інформаційної сфери визначається нормами Закону України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки” від 09.01.07 р. № 537-V. В імперативній формі він поставив ряд завдань, зокрема, згідно з пунктом 2 “Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства” Розділу III “Національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні” визначено:

- створити цілісну систему інформаційного законодавства України;
- гармонізувати її з нормами міжнародного права;
- здійснити кодифікацію інформаційного законодавства України.

Які причини вищезазначеного? Вони лежать у площині значних недоліків та невирішених проблем чинного інформаційного законодавства. Ось деякі з них:

- впродовж 20 років нормотворчість в Україні здійснюється фрагментарно, фахівцями різних галузей, за відсутності єдиної системності. Концепція впорядкування відносин в інформаційній сфері держави відсутня. Підсумок – маємо більш як 4000 актів, які не відповідають наявності в країні цілісної системи інформаційного права і інформаційного законодавства. Деякі думки із зазначеного: доктор економічних наук І. Жилияєв (секретаріат Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти) відзначав: “Общий недостаток государственной политики – стратегия развития ИКТ непоследовательна. Бизнес привык к этому и полагает, что так лучше манипулировать нормами”. В.О. Горобцов (колишній заступник голови Держтелерадіо України): “Имеется 5 законов о СМИ, причем – разное регулирование. Принят Закон “О доступе к публичной информации”. По этой логике можно принимать законы по любым другим видам деятельности”;

- понятійний апарат потребує термінологічної єдності. Так, доктор юридичних наук, професор І. Арістова справедливо зауважує: “Нет постоянного понятийного аппарата, а значит, отсутствует фундамент информационного права”. Доктор юридичних наук В. Ковальський: “В 7 законах разные определения термина “информация”. Сегодня существует около 200 определений понятия “особа”;

- види інформаційної діяльності визначаються жорсткими рамками того, що прописане у ст. 32 Конституції України: збір, зберігання, використання, поширення. Згідно зі ст. 9 Закону України “Про інформацію” від 13.01.11 р. “види інформаційної діяльності”

не повною мірою відповідають видам Основного Закону України. У той же час, електронно-інформаційний простір (е-простір) визначає свої види діяльності: введення даних, обробка, накопичення, вивід, передача, доступ, знищення та багато ін.;

- частина положень законодавства не мають механізмів їх реалізації. Згідно із Законом “Про електронні документи і електронний документообіг” (ст. 8) – *“юридична сила документа, створеного в електронній формі, не може братися під сумнів через те, що він має електронну форму”*. На практиці контролюючі суб’єкти вимагають заверений паперовий дублікат. Як підстави використовують норми законів про бухгалтерський облік і фінансову звітність (ст. 9), про товарні біржі (про договори, ст. 17), про цінні папери і фондовий ринок (ст. 24), норми цивільного законодавства (ст. 207, ст. 208), в яких йдеться лише про паперові документи;

- “право власності на інформацію” не має механізму правозастосування, хоча це один з основоположних мотивів комерції. Зважаючи на складність та нерозробленість цієї проблеми, процес введення інформаційних продуктів у господарський обіг існує на умоглядних уявленнях вартості результатів інформаційної праці, що перешкоджає захисту прав суб’єктів відносин;

- відсутня системність в адаптації інформаційного законодавства України до положень європейських і світових правових стандартів.

Сьогодні в юридичному середовищі продовжуються дискусія про впорядкування відносин в інформаційному просторі. Усі згодні з одним – специфіка комунікацій в е-просторі (зокрема, в Інтернеті) має істотні відмінності, обумовлені особливостями е-технологій і мереж. До них можна віднести:

- обмін інформацією здійснюється в режимі реального часу (он-лайн);
- анонімність обміну інформацією, що утрудняє встановлення прав суб’єктів віртуального середовища з погляду суб’єктів реального світу (автор, користувач, провайдер контенту, хостингу);
- складність встановлення часу розміщення, зміни, видалення інформації;
- можливість представлення інформації в різних форматах: відео-, аудіо- і текст, графіка, фото (мультимедіа) – одночасно і – в різних варіантах конфігурації;
- інформаційний обмін стирає грань між продуктом і послугою. Всі види відомостей можуть бути об’єктом товарних операцій (е-комерція, е-банкінг, е-гроші, е-біржі, е-операції). В їх основі – обмін інформацією (паролі, картки, доменні імена);
- легкість зміни і видалення інформації на сайтах;
- конвергенція різних реальних явищ і процесів (пошта, зв’язок, бібліотека, телефонія, ЗМІ, економіка, політика і маніпуляція свідомістю, право і закон та ін.);
- трансграничність (децентралізація) е-комунікацій в умовах різної державної юрисдикції (способів вирішення правових конфліктів) учасників.

Вищезазначені недоліки та проблеми потребують врахування у роботі щодо удосконалення та створення акта кодифікації інформаційного законодавства України.

Спроби розробки відповідної концепції та кодифікації інформаційного законодавства України робилися ще з 1997 р. у Національному агентстві з питань інформатизації при Президентові України та одночасно у Міжвідомчому центрі з проблем боротьби з організованою злочинністю МВС при РНБО України.

У 2000 р. рішенням Урядової комісії із питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади (Протокол № 7 від 06.10.00 р.) була затверджена та взята за основу Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин (далі – “Концепція реформування 2000 р.”).

У 2007 р. прийнятий Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” від 09.01.07 р. № 537-V.

У 2012 р. в Науково-дослідному центрі правової інформатики Національної академії правових наук України розроблено проект Концепції кодифікації інформаційного законодавства України (далі – “Концепція кодифікації 2012 р.”).

У чому суть основних відмінностей згаданих концепцій?

Рішення Урядової комісії щодо “Концепції реформування 2000 р.” мало рекомендаційний характер, без реального механізму реалізації відповідних намірів. У результаті 12 років якщо й виконувалася якась робота, то на ентузіазмі, за відсутності її нормативної легалізації.

Згідно з “Концепцією реформування 2000 р.” пропонувалося:

Перше. Здійснити інкорпорацію інформаційного законодавства – тобто в межах базового нормативного акта Закону “Про інформацію” 1992 р. впорядкувати суспільні відносини, з внесенням змін та доповнень.

Про адаптацію до світових та європейських правових стандартів мови не було.

Друге. Пропонувалося включити до класифікатора галузей законодавства України новий розділ – “Інформаційне законодавство”.

За умов відсутності конкретних напрацювань щодо методології кодифікації законодавства, якої безпосередньо стосується дуже важлива та не вирішена на сьогодні проблема – економічного змісту того, що вкладається у поняття “інформація”, зазначене визначало лише декларацію намірів та не вирішувало проблему конкретики наукового становлення нової юридичної галузі.

Згідно з юридичними канонами галузь права обов’язково повинна мати: а) метод регулювання однорідних суспільних відносин та б) предмет цих відносин, який має відображати їх матеріальний аспект. Проблема у тому, що “інформація” – це субстанція, яка не є “річчю”, “майном”. Звідси уявлення про те, що претензія “Інформаційного права” на галузеву самостійність не має достатніх підстав.

З іншого боку, “інформація” є предметом товарно-грошового обігу, має собівартість і споживчу вартість, які визначаються у грошовому еквіваленті.

Вищевідзначена суперечність може свідчити про потребу юридичного визнання реалій функціонування економічного аспекту в процесі інформаційної діяльності та про необхідність створення відповідного нормативного механізму для його реалізації. Лише в цьому випадку можна говорити про те, що “Інформаційне право” “відбулося” та існує не як компіляція законів, а як окрема галузь, що має повноцінний статус у складі загального законодавства.

Третє. У “Концепції реформування 2000 р.” передбачалася розробка Кодексу України про інформацію. Зробити це повинна була Верховна Рада України.

Що і як розробляти – ясності не було. Давати завдання парламенту України на “розробку” – м’яко кажучи, некоректно. В умовах боротьби за матеріальні ресурси та політичної нестабільності було ілюзією сподіватися на парламент. Хоча, заради справедливості, слід подякувати за те, що у 2007 р. прийнято Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки”, у якому визначено, що назва кодексу буде не “Кодекс України про інформацію”, а – “Інформаційний кодекс України”.

У “Концепції кодифікації 2012 р.” (Розділ 7) прописаний інший “механізм”. Пропонується організацію і фінансове забезпечення вирішення проблеми покласти на “уповноважений державний орган”, який відповідно до законодавства забезпечує проведення єдиної державної політики з питань регуляції у сфері телекомунікацій,

інформатизації і розвитку інформаційного суспільства. Розробку Інформаційного кодексу України – покласти на Робочу групу з кодифікації.

Четверте. “Концепція реформування 2000 р.” (у п. 5.1. “Наукове забезпечення систематизації”) визначила необхідність “забезпечення умов для розвитку і захисту всіх форм власності на інформацію”. Помилка тут у тому, що тільки інформаційні продукти та інформаційні ресурси можуть складати предмет власності. Спроби застосувати тріаду власності* (існує з часів римського права) до “чистої” інформації, точніше, – до (!) уявлень про відомості, безуспішні. Пояснення наступне:

- *володіти відомостями* без доступу до них інших осіб неможливо, інакше виходить “знаю, але нікому не скажу”, що взагалі виключає юридичне значення володіння;

- *користуватися відомостями* знову-таки може не тільки власник (автор інформації), а й будь-яка особа, що їх почула;

- *розпорядження відомостями* також має, на відміну від матеріальних об’єктів, дещо інший зміст. Зробити відчуження відомостей (віддати їх в оренду або під заставу) неможливо, може йтися про розпорядження у вигляді визначення порядку доступу до них. Щоб відомості стали власністю, для них необхідний носій, без чого вони не можуть бути об’єктом права власності.

Інформація може бути фактом матеріального прояву. Але право володіння, користування і розпорядження виникає тільки тоді, коли не окремі відомості (тим більше уявлення про них), а їх сукупність складають функціонально закінчений для використання інформаційний продукт. Тобто, право власності як “економічна категорія” в інформаційній сфері виникає тільки у разі трансформації поняття “інформації” в поняття “інформаційний продукт”, сукупність яких визначають таке поняття як “інформаційні ресурси”.

У січні 2011 року до Закону України “Про інформацію” від 1992 р. були внесені зміни, які виключили з базового закону в інформаційній сфері положення про “право власності на інформацію” (ст. 38) та “інформації як товару” (ст. 39). Усі проблеми щодо “інформації” переорієнтовано до компетенції Цивільного кодексу України 2007 р. У статті 177 Кодексу сформульовані види об’єктів цивільних прав, а саме: *“речі, зокрема гроші і цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага”*. При цьому, жоден правовий акт не визначає матеріальну особливість регулювання відносин, пов’язаних як з “інформацією”, так й з “інформаційним продуктом”. А раз відсутній критерій “матеріальності” суспільних відносин – немає предмета правового регулювання та немає сенсу вести мову про “самостійність” інформаційної галузі.

Одночасно, торгівля “інформаційними продуктами” була, є і буде.

Купуючи CD з фільмом або книгу, ми платимо не за папір чи пластинку диска, а за їх інформаційно-інтелектуальне наповнення, тобто за “інформаційний продукт”. Це є свідченням того, що ми згодні з тим, що в “інформаційний продукт” вкладено суспільно необхідний труд, який витрачений на його матеріалізацію в якості товару. Іншими словами, “інформаційний продукт” є корисною річчю, здатною задовольнити інформаційні та інші потреби людини, які в грошовому виразі відображають цінність та споживчу вартість унікальної в економічному контексті “речі”. І хай ця “річ” не повністю відповідає ідеології римського права щодо розуміння сутності права власності. У наш час “віртуальність”, як “інформаційно-інтелектуальна реальність непередбаченого” (тобто

* Право власності – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження майном” (ст. 2 Закону України “Про власність” від 07.02.91 р. № 697-12).

фіктивна реальність), існує, як існує нова форма реалізації інформаційних відносин під назвою Інтернет, про який за часів Стародавньої Греції, Риму, Середньовіччя і т. д. не могло бути й мови.

З історії розвитку юридичної думки відомо, що до початку XVIII століття сфера “інтелектуальної власності” визначалась як “духовна власність”, де, з погляду матеріалізму, ніякої власності не існує. В основі розуміння “власності” цієї сфери полягає поняття “право використання”. Тобто, сьогодні на міжнародному рівні усі згодні з наявністю юридичної фікції, – підміною того, що насправді існує. Й ніхто, у світовому масштабі, це не заперечує.

Більш того, при всьому зазначеному, головне полягає у тому, що ця так звана “інтелектуальна власність” є “інформацією”, яка отримує від тієї чи іншої держави, Європейського патентного відомства тощо оболонку охороноздатності.

Зазначений юридичний прецедент визначає рівень сучасних поглядів на регуляцію відносин у сфері “інтелектуальної власності” та надає приклад того, як на базі історичного досвіду та досягнень правової науки орієнтуватися у розв’язанні проблеми “власності на інформаційний продукт”.

П'яте. У “Концепції реформування” 2000 р. було твердження про те, що “кодифікування” достатньо обґрунтовано в наукових напрацюваннях. З цим можна погодитися лише в частині традиційного законодавства.

Сьогодні сфера інформаційних відносин – це не тільки традиційні інформаційні відносини, це й сфера електронних комунікацій, масштаби якої поширюються за “рахунок поглинання” традиційних відносин. Цей так званий “конгломерат” у регуляції інформаційних відносин не тільки створює базу нових підходів у правовому впорядкуванні суспільних відносин у всіх існуючих юридичних галузях, а й спрямовує у напрямі розвитку інформаційного суспільства. З погляду філософії сказав би так: *ніщо не рухається та не змінюється до придбання або до втрати інформації; жодні стосунки не виникають без інформації. У юриспруденції інформація – первинна, будь-які суспільні, а потім правові відносини – вторинні.*

Висновки.

1. Сьогодні інформаційно-правова сфера упорядкування суспільних відносин України не є цілісною системою.

Вона не має базового нормативно-правового акта та не має механізму його реалізації, призначення яких – орієнтувати розвиток підзаконних актів у галузях народного господарства.

Вказана сфера правового упорядкування відносин не достатньою мірою адаптована до світових та європейських правових стандартів. Хоча великий вчений, лорд-канцлер Френсіс Бекон ще у XVII столітті відмічав: *“Собственное национальное законодательство не может служить критерием оценки самого себя”*.

2. В умовах соціально-економічної трансформації і товарно-грошових відносин чинне законодавство України не має правових механізмів реалізації “власності на інформаційні продукти”.

Стан справ з проблемою “власності” в інформаційній сфері є яскравим свідченням відсутності в Україні цілісної системи інформаційного права і інформаційного законодавства. Зазначене не тільки стримує розвиток “Інформаційного права” як нового наукового напрямку та навчальної дисципліни а й протидіє формуванню цієї правової сфери в самостійну юридичну галузь у складі загального законодавства країни, мета чого передбачає забезпечення системного розвитку інформаційного суспільства.

3. Інтернет як нова форма реалізації інформаційних відносин, в своєму розвитку пройшов етап “засобу забезпечення інформування”. Сьогодні він розвивається не тільки в плані “соціалізації за інтересами” (електронні форуми, електронні конференції, спілкування за допомогою е-пошти), а й, головне, вже розвивається у напрямі реалізації правовідносин та здійснення дій, які втілюються в реальних економічних наслідках. Тобто – розвиток електронно-інформаційної сфери відбувається у напрямі від – **“засобів інформування”** через **“соціалізацію”** і далі до **“способів реалізації правовідносин”**.

4. Незважаючи на поширену точку зору про те, що Інтернет – це “середовище вільних”, яке не підлягає правовій регуляції, представляється, що трансформація суспільних відносин за рахунок нових засобів їх реалізації має оцінюватися не тільки з позицій “основоположних прав”, а й з позицій “обов’язків”. Головне не у тому, що Інтернет – це “техніко-технологічний засіб” або “об’єднання мереж”, а у тому, що це нова соціальна структура, суб’єкти якої мають різні інтереси та наміри. Й наявність законодавства – важливий засіб боротьби з правопорушеннями і підвищенням правової культури. Бернард Шоу якось казав: *“Свобода – это ответственность. Вот почему ее хотят и одновременно боятся”*.

5. Норми цивільного законодавства, що регулюють традиційні суспільні відносини, можуть бути застосовані у випадку розміщення інформації на сайтах. Проте, законодавство має брати до уваги особливості правової регуляції, викликані специфікою функціонування Інтернет-технологій та мережі Інтернет, з урахуванням системного вирішення проблеми адаптації до європейських правових стандартів. При цьому, мережа не є об’єктом права – немає власника. Тільки її сервіси можуть бути такими.

Пропозиції.

До пріоритетів у практиці розробки Кодексу можна віднести наступне:

1. З метою створення понятійного фундаменту інформаційного права та інформаційного законодавства України потрібно привести термінологію в інформаційній сфері до узгодженості дефініцій. У його основі має бути семантика термінів, які визначені документами європейських і світових стандартів.

Будучи реальністю нових, що формуються, інформаційно-комунікативних відносин в умовах різної юрисдикції, слід чекати того, що термінологія та підходи у впорядкуванні відносин диктуватимуться на міждержавному рівні.

2. На початку створення та визначення структури Інформаційного кодексу України можна рекомендувати покласти у її основу Матрицю напрямів впорядкування інформаційних відносин в законах України та положеннях у проектах кодексів. Це дозволить створити так званий “скелет” Кодексу.

Надалі Матрицю слід наповнювати нормами за рахунок відомостей, одержаних завдяки порівнянню аналогічних по функціональному призначенню положень законодавства України та європейських правових стандартів в інформаційній сфері.

Матриця буде мати “порожні клітини”, які свідчитимуть про пропуски у впорядкуванні відносин та потребу їх заповнення.

3. Враховуючи безповоротність розвитку ІКТ у всіх сферах діяльності, зокрема в економіці, проблема “права власності на інформаційний продукт” як проблема “мережної економіки” (е-комерція, е-торгівля, е-біржа тощо) так чи інакше вимагатиме свого вирішення. Без власника ефективної економіки не існує.

Саме нерозривний зв’язок відомостей, які розміщені на матеріальних носіях (зокрема, документовані відомості), є підставою для віднесення інформаційних продуктів до речей, майна, товару.

Тому з метою запровадження “інформаційних продуктів” у товарно-грошовий обіг на правових засадах в Інформаційному кодексі України має знайти своє місце така, наприклад, правова формула: ***інформаційний продукт як форма матеріального втілення результатів інформаційно-інтелектуальної діяльності, який є функціонально завершеним для використання та закріпленням на носії інформаційним об’єктом, що має соціальну цінність та економічну вартість, визнається предметом матеріального світу.***

Ця правова формула, що нами пропонується, визначає (!) ***критерії віднесення до предметів матеріального світу*** не всього того, що вкладається у поняття “інформація”, а тільки того, що відповідає таким ***показникам інформаційного об’єкту***, як:

- *інформаційно-інтелектуальна діяльність;*
- *функціональна завершеність для використання та закріпленість на носії;*
- *соціальна цінність та економічна вартість.*

Будь-яка інша “інформація” (“відомості”) не входить до юридично визначеного кола предметів матеріального світу та не може претендувати на відповідність тріаді повноважень права власності.

Формула відображає матеріальні особливості інформаційно-ресурсних відносин, дозволяє говорити про наявність матеріальності “предмета суспільних відносин в інформаційній сфері” та про реальність початку становлення нової юридичної галузі “Інформаційне право” у складі загального законодавства держави.

У подальшому вказана правова формула надає можливість розробити загальну методологію розрахунків за “інформаційний продукт”, зокрема, на базі того, як це апробовано у сфері економіки інтелектуальної власності щодо методів калькуляції поточних витрат, аналізу структури цін, використання ставок роялті та ін.

4. З метою розвитку нового наукового напрямку та формування автономної юридичної галузі у складі загального законодавства України щодо правового упорядкування інформаційних (та інформаційно-інфраструктурних) відносин вважаємо за необхідне звернутися до відповідних органів держаної влади у встановленому законодавством порядку про затвердження окремого паспорта наукової спеціальності “Інформаційне право” (юридично-технологічні науки), зміст якої має одночасно включати:

а) *юридичні напрями досліджень* згідно з п. 2.3 постанови ВАК України від 21.05.03 р. № 26-11/5;

б) *техніко-технологічні напрями досліджень* згідно з проблемами використання інформаційно-комп’ютерних засобів та інформаційних технологій, призначених для підвищення ефективності юридичної діяльності.

Сьогодні зазначене питання опрацьовується. Проте звертає на себе увагу дещо старі підходи. Мова йде про Формулу спеціальності. У проекті Паспорта наукової спеціальності вона сформульована таким чином:

“Формула спеціальності:

Інформаційне право – комплексна галузь юридичної науки, сукупність норм і правил поведінки, що регулюють суспільні відносини у сфері інформації, соціальних комунікацій, інформаційних технологій, інформатики та інформаційної безпеки як складових інформаційного суспільства”.

Іншими словами, за суттєвими ознаками, “інформаційне право” – це “сукупність норм і правил поведінки” в інформаційній сфері.

Маємо великі сумніви до зазначеного.

По-перше. Згідно юридичній енциклопедії України^{*}: “право – це система соціальних загальнообов’язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечуються державою”, і далі, – це “соціальна система, що складається з галузей, інститутів і ін.”.

У першому випадку, право – це норми, а в іншому, право – це форма суспільного устрою. Однак, поняття “норма” і поняття “суспільний устрій” – не є тотожними. Кожне з них має відмінності у поєднанні літер та своє дійсне призначення для віддзеркалення суті зазначених понять в об’єктивному пізнанні.

Зі сказаного висновок про те, що поняття “право” однозначного тлумачення не має.

З іншого боку, за логічним ланцюжком: “право” – це “норми” та “правила” → “норми” складають “закони” → “закони” визначають “право”. У підсумку маємо “коло у визначенні” (“право” є “правом” та “законом”). Згідно формальній логіці така “логіка” має назву тавтологія, яка визначає помилку еквівокації та порушення “закону тотожності”.

По-друге. Про семантику (різницю) у словах “норма” та “правило”.

Згідно юридичній енциклопедії України “норма” походить від лат. – “правило”, а “правила” – “це різновид (предмет, явище як вид) підзаконних нормативно-правових актів”. Згідно з енциклопедією С.І. Ожегова^{**}: “норма – это узаконенный порядок”.

Постає питання: поняття “норми” – це “вид підзаконних актів”, чи це “порядок... як впорядкований стан відносин” (за юридичною енциклопедією України), чи це “правила впорядкування відносин” (за С.І. Ожеговим)? Іншими словами, питання полягає в наступному: “норми” – це що: “вид актів”, або це “стан відносин”, або це “послідовність в їх впорядкуванні”? На превеликий жаль, однозначності у тлумаченні також не спостерігається.

По-третє. За багато тисячолітню історію юриспруденції не раз указувалося, що у питаннях про поняття “право” слід уникати універсальних визначень. Загальновизнаного визначення “права” не існувало, як не існує його й в сучасній науці, а поняття “інформаційне право” та його дефініція в юридичній енциклопедії України відсутні.

Як вважаємо, запровадження універсального поняття “інформаційне право” стримуватиме розвиток впорядкування відносин в інформаційній сфері, оскільки відображає лише нормативно-позитивістську позицію (право як примушення) в юриспруденції. Враховуючи те, що права людини визнані більшістю сучасних правових систем, можна говорити про переважання філософсько-правового підходу в офіційних уявленнях про природу права.

На підставі вказаного **пропонується** Формулу спеціальності викласти в такій редакції:

Теоретичні знання про інформаційні відносини у сферах інформації, інформатики, інформатизації та соціальних комунікацій, а також у зв’язку з використанням інформаційних технологій, мереж і розвитком інформаційного суспільства.

~~~~~ \* \* \* ~~~~~

<sup>\*</sup> Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемчученко (голова редкол.) та ін. – К. : “Укр. енцикл.”, 1999-2004.

<sup>\*\*</sup> Ожегов С.И. Словарь русского языка : 70000 слов / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 21-е изд., перераб. и доп. – М. : Рус. яз., 1989. – 924.